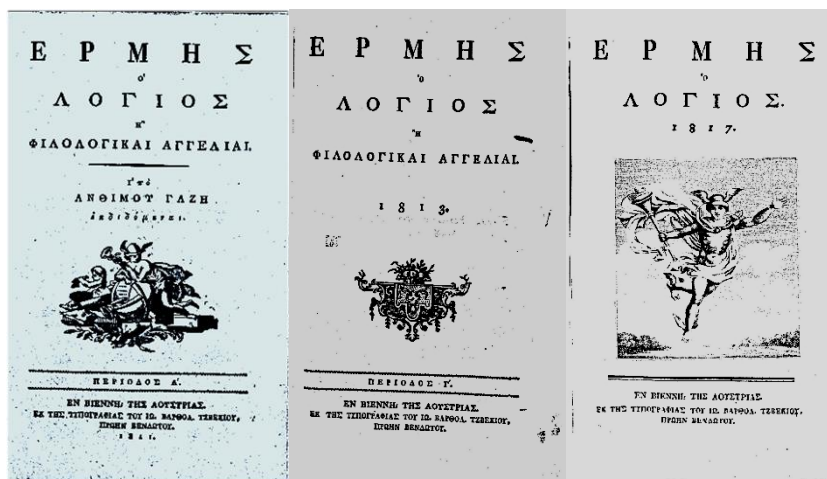

Ο δικός μας Βαρβάκης

Για τον Βαρβάκη έχουν ειπωθεί πολλά και έχουν γραφτεί άλλα τόσα. Οι βιογράφοι του τον έχουν σκιαγραφήσει ως ένα ιδιαίτερα έξυπνο και δυναμικό παιδί (ας θυμηθούμε τι έχουμε διαβάσει για τον λόγο που από Λεοντής μετονομάστηκε σε Βαρβάκης). Ένα παιδί που μεγαλώνοντας εξελίχθηκε σε έναν εμπειρικό ναυτικό και έναν δυναμικό ληστή των θαλασσών. Ένα παιδί που, χάρη στο εμπόριο του χαβιαριού, κατέληξε να γίνει μεγιστάνας, ένας δισεκατομμυριούχος όπως θα λέγαμε σήμερα, που σκορπούσε απλόχερα τα ρούβλια, τα γρόσια και τα τάλιρά του για κοινωφελείς σκοπούς τόσο στη δεύτερη πατρίδα του, τη Ρωσία, όσο και στην Ελλάδα.

Για τις πολιτικές του απόψεις δεν γνωρίζουμε σχεδόν τίποτα και το πιθανότερο είναι ότι ποτέ δεν ασχολήθηκε άμεσα με την πολιτική και ότι, τις οποίες ριζοσπαστικές αντιλήψεις διέθετε, τις διοχέτευσε στην επαγγελματική του δραστηριότητα (κλασικό παράδειγμα ο τρόπος με τον οποίο εκμεταλλεύθηκε την αλιεία). Παρόλα αυτά, ξέρουμε ότι ο πατριωτισμός του ήταν δεδομένος, αφού είχε συνδεθεί με τη Φιλική Εταιρία κατά την προετοιμασία της Επανάστασης του 1821 και, στη συνέχεια, έθεσε τον εαυτό του και την περιουσία του στην υπηρεσία του ξεσηκωμού της πατρίδας του. Κατά τα άλλα, γνωρίζουμε ότι ήταν υποτυπωδώς μορφωμένος (στη βιβλιογραφία εντοπίζεται μια επιστολή του προς τον Ιωάννη Καποδίστρια το 1818, όπου τόσο η προσφώνηση «Εκλαμπρώταται Κώμητα» όσο και η υπογραφή του «Ηώανης Βαρβάκις» είναι πλήρως ανορθόγραφες). Είναι άξιο προσοχής όμως, το γεγονός ότι η αγραμματοσύνη του δεν τον εμπόδισε να συνταιριάξει τον βηματισμό του με το πνευματικό κίνημα του νεοελληνικού διαφωτισμού, ο οποίος ευθύνεται για τις έντονες ιδεολογικές και πνευματικές ζυμώσεις που αναπτύχθηκαν ανάμεσα στους λογίους του ελλαδικού χώρου στις αρχές του 19^{ου} αιώνα.

Ο νεοελληνικός διαφωτισμός έπεται του ευρωπαϊκού αλλά υπακούει στις ίδιες αρχές, προασπίζοντας το απαραβίαστο των φυσικών δικαιωμάτων του ατόμου (ζωής, ιδιοκτησίας, ισότητας απέναντι στον νόμο, ελευθερίας σκέψης και έκφρασης), που καμιά εξουσία δεν μπορεί να καταργήσει. Προϋποθέτει όμως και την απελευθέρωση του γένους, στην πραγμάτωση της οποίας μόνο η εκπαίδευση μπορεί να συμβάλει. Κατά συνέπεια, η εξέλιξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας είχε αποκτήσει μια ιδιαίτερα σημασία για τους Έλληνες διαφωτιστές και, μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα, εκδόθηκε στη Βιέννη, το 1811, το ελληνόγλωσσο 15πενθήμερο φιλολογικό περιοδικό «*Ερμής ο Λόγιος*». Έως το 1821, οπότε η κυκλοφορία του διακόπηκε, στα τεύχη του εμπεριέχονται αξιόπιστες μαρτυρίες για τα εκπαιδευτικά πεπραγμένα της Ευρώπης, απόψεις των «*πεφωτισμένων*» λογίων για την οργάνωση της εκπαίδευσης στο νεοελληνικό κράτος που επρόκειτο να δημιουργηθεί, πληροφορίες σχετικά με τα συνθήκες λειτουργίας των σχολείων του ελλαδικού χώρου, ενημερώσεις για «*νεωφανή*» ή υπό έκδοση σχολικά βιβλία και, κατά καιρούς, ανακοινώσεις («*αγγελίαι*») για χρηματικές προσφορές αναγνωστών υπέρ του περιοδικού.

Εξώφυλλα των ετών
1811-1812, 1814-1816 και 1817-1821

Μια τέτοια αγγελία υπάρχει στο 4ο τεύχος του 1818 και αφορά μια προσφορά που διαφέρει από τις συνηθισμένες και γι' αυτό διαφέρει και ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται. Εδώ δεν έχουμε να κάνουμε με τα γνωστά μικροποσά των αναγνωστών, αλλά με μια σημαντικότερη χορηγία («χίλια φλωρία Ολλανδικά» = 8.500 ρούβλια) για να διατεθούν «εις βοήθειαν των όσοι από τους πτωχούς σπουδαίους μελετούν να εκδώσωσι βιβλία χρήσιμα εις το γένος». Ο «γενναίος [...] ανήρ και άξιος υιός της Ελλάδος» που κάνει αυτήν την προσφορά δεν είναι άλλος από τον Ιωάννη Βαρβάκη, ο οποίος εκείνον τον καιρό ζούσε και δραστηριοποιείτο επαγγελματικά στο «Ταϊγανρόκον» (Ταγκανρόγκ) της Ρωσίας. Οι εκδότες του Ερμή του Λόγιου επισημαίνουν βέβαια, ότι δεν είναι η πρώτη φορά που ο Βαρβάκης διαθέτει χρήματα για κοινωφελή σκοπό, δεδομένου ότι «όλη η επαρχία του Ταϊγανρόκου και πολύ μέρος της ευρυχώρου επικρατείας του Ρωσικού κράτους επαινεί τας ελεημοσύνας του, την εκ βάθρων ανέγερσιν ιερών ναών, την επισκευήν δημοσίων κτιρίων, και άλλα πάμπολα καλά, τα οποία γνωρίζουσιν ακριβώς οι εκείσε, και κηρύττουσι με στεντώρειον σάλπιγγα». Είναι η πρώτη φορά ωστόσο, που γίνεται μνεία του ονόματος του Βαρβάκη για συγκεκριμένου τύπου προσφορά στο αντιπροσωπευτικότερο ίσως έντυπο του νεοελληνικού διαφωτισμού. Με άλλα λόγια, είναι η πρώτη φορά που γίνεται γνωστή η σχέση του με τους διαφωτιστές, οι οποίοι αντιπροσώπευαν εκείνον τον καιρό την πλέον μορφωμένη αλλά και την πλέον φιλελεύθερη πλευρά του γένους των Ελλήνων.

Πώς άραγε ο Βαρβάκης, ένας άνθρωπος χωρίς προσωπική μόρφωση, φτάνει να συνταιριάζει τον βηματισμό του με εκείνον των πνευματικά καλλιεργημένων Ελλήνων επιχειρηματιών, οι οποίοι, επηρεασμένοι από τις διαφωτιστικές ιδέες χρηματοδοτούσαν την έκδοση και/ ή τη διακίνηση στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα όσων σχολικών βιβλίων συνέγραφαν ή μετέφραζαν Έλληνες λόγιοι σπουδαγμένοι στη δύση; Πιθανώς πίσω από αυτήν του την απόφαση να κρύβεται ο Νικηφόρος Θεοτόκης, ο οποίος όντας αρχιεπίσκοπος στο Αστραχάν, είχε αναπτύξει στενή φιλική σχέση με τον Βαρβάκη, μυώντας τον στις ιδέες του διαφωτισμού που και ο ίδιος με τόση ζέση υπερασπιζόταν. Πιθανώς και όχι. Σίγουρα όμως η συγκεκριμένη κίνηση του Βαρβάκη δεν ήταν συμπτωματική, όπως αποδεικνύεται στη συνέχεια. Γιατί τι άλλο από αποδοχή των διαφωτιστικών ιδεών αποτελούν τα 500 αργυρά φιορίνια (8.000 ρούβλια), με τα οποία θα επιχορηγήσει το επόμενο έτος ο Βαρβάκης τον Ερμή τον Λόγιο; Και πολύ περισσότερο, τι άλλο σημαίνει η δωρεά του (1.000.000 ρούβλια

περίπου), προκειμένου να δημιουργηθεί στο νεοελληνικό κράτος ένα Πρακτικό Λύκειο, κατ' αναλογία με τα ευρωπαϊκά «Γυμνάσια των (θετικών) Επιστημών» που τόσο πολύ ήθελε να υπάρχουν και στην Ελλάδα ο μεγάλος διαφωτιστής Αδαμάντιος Κοραής;

Αυτή λοιπόν, ήταν η επιθυμία του «διαφωτιστή» Βαρβάκη και αυτό ήταν το σχολείο που δημιουργήθηκε σε μια εποχή, όπου τα εκπαιδευτικά προγράμματα χαρακτηρίζονταν από τις ίδιες κλασικιστικές τάσεις που θα επικρατήσουν πλήρως αργότερα, κατά την οθωνική περίοδο. Αυτό ήταν το σχολείο του Βαρβάκη που λειτουργεί ως σήμερα και εμείς δεν μπορεί παρά να είμαστε ευτυχείς που το υπηρετούμε.

Σόνια Γελαδάκη

Διευθύντρια
Βαρβακείου Προτύπου Γυμνασίου-2021